

Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag

Een Multidisciplinaire en Integrale
Behandeling in de Acute Fase

**fonds
slachtofferhulp**
kracht

Redactie

De interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* staat onder redactie van:

Margôt Buschers, Cognitief Gedragstherapeutisch Werker en (Intensief) Psychiatrisch Gezinsbehandelaar bij Accare.

Drs. Rik Knipschild, GZ-psycholoog, in opleiding tot epidemioloog en wetenschappelijk onderzoeker bij Karakter kinder- en jeugdpsychiatrie.

Dr. Iva Bicanic, klinisch psycholoog en wetenschappelijk onderzoeker aan het UMC Utrecht, coördinator van het Landelijk Psychotraumacentrum en directeur-bestuurder van de Stichting Landelijk Netwerk Centrum Seksueel Geweld.

Versie 2.0, december 2020

Eerste versie van deze interventie werd vastgesteld in december 2019.

Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag

Een Multidisciplinaire en Integrale
Behandeling in de Acute Fase

Margôt Buschers
Rik Knipschild
Iva Bicanic

Inhoudsopgave

Inhoud

Voorwoord	2
Dankwoord	3

Deel 1 Beschrijving van de interventie

1.1	Doelgroep	5
1.2	Doel	6
1.3	Aanpak	6
1.4	Uitvoering	7
1.5	Theoretische onderbouwing	8
1.6	Onderzoek naar de uitvoering	10
1.7	Onderzoek naar de behaalde effecten	10

Deel 2 Stappenplan

2.1	Veiligheid checken	12
2.2	Kalmeren en <i>victim blaming</i> voorkomen	12
2.3	Contact met de politie aanbieden	14
2.4	Medische check uitvoeren	14
2.5	Psychologische check uitvoeren	15
2.6	Traumageschiedenis checken	15
2.7	Psycho-educatie geven aan jeugdige	15
2.8	Psycho-educatie geven aan ouders	16
2.9	Informereren over (on)mogelijkheden m.b.t. verwijderen beeldmate-	17
2.10	Overleggen met school	17
2.11	<i>Watchful waiting</i> toepassen	18

Deel 3 Bijlagen

I	Checklist stappenplan	20
II	Vormen van OSGG	21
III	Lijst met (stress)reacties	22
IV	Ingrijpende gebeurtenissen	23
V	(On)mogelijkheden in het digitaal verwijderen van beeldmateriaal	24
VI	OSGG en cultuursensitiviteit	26
VII	Screening van posttraumatische stress	27

Voorwoord

Naast al het positiefs dat de online wereld de jeugd te bieden heeft, kunnen jeugdigen online ook grensoverschrijdende en stressvolle gebeurtenissen meemaken. Ongewilde *sexting* en afpersing via beeldmateriaal, identiteitsfraude en kinderporno zijn hier voorbeelden van. Net als bij gebeurtenissen die in de echte wereld plaatsvinden, zijn jeugdigen voldoende veerkrachtig om dergelijke ingrijpende gebeurtenissen te verwerken met steun vanuit hun omgeving.

Soms zijn er echter factoren van invloed waardoor de ontwikkeling van een jeugdige na zo'n gebeurtenis stagneert. Denk aan beperkte vaardigheden om met stressvolle gebeurtenissen om te gaan, afwezigheid van een steunende volwassene, blijvende dreiging, lichamelijk letsel als gevolg van de gebeurtenis of het meegemaakt hebben van eerdere ingrijpende levensgebeurtenissen. Dit noemen we risicofactoren die naast elkaar kunnen bestaan, waardoor het verwerkingsproces stagneert en de ontwikkeling van een jeugdige negatief wordt beïnvloed. Zeker als de ingrijpende gebeurtenis (nog) niet is gestopt, of moeilijk te stoppen is, kan dit als zeer belastend worden ervaren. Het blijft immers onveilig. Een voorbeeld hiervan is het ongewild verspreiden van seksuele beelden via social media of andere digitale platformen.

Janine (14) maakt online seksueel grensoverschrijdend gedrag mee

Afgelopen zomer heeft Janine via Instagram een jongen leren kennen. Na een periode flirten, heeft zij een foto gedeeld van zichzelf terwijl zij in bad zit. Sindsdien vraagt hij geregeld om nog meer foto's. Janine vindt het niet meer fijn. Kan ze hem wel vertrouwen? Als ze aangeeft geen foto's meer te willen sturen wordt hij boos en bedreigt hij haar: 'Als je niet doet wat ik zeg dan *expose* ik je.' Janine weet niet meer wat ze moet doen. Na veel gepieker vertelt ze haar vriendin erover en samen informeren ze haar ouders. Uit wraak plaatst de jongen beelden van Janine op een nep-account. Haar ouders zijn erg geschrokken wanneer ze hierover horen. Zal dit Janine haar hele leven blijven achtervolgen?

Online seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar ook de onthulling hiervan, brengt voor de direct betrokkenen veel stress met zich mee. Meestal spelen er schaamte- en schuldgevoelens bij het slachtoffer, maar ook angst voor wat er nog komen gaat. Ouders voelen zich machteloos. Daarnaast reageert de omgeving niet zelden (soms onbedoeld) veroordelend. Het slachtoffer trekt zich hierdoor veelal terug, wordt angstig of krijgt stemmingsklachten. Ouders hebben niet altijd invloed op het proces dat zich voltrekt bij hun kind. Soms hebben de gevolgen van de gebeurtenis zo'n ontregelend effect, dat een jeugdige het leven niet meer ziet zitten.

Het meemaken van (voortdurend) online seksueel grensoverschrijdend gedrag gaat dus gepaard met grote lijdensdruk bij de jeugdige en handelingsverlegenheid bij volwassenen. Met name in de eerste dagen en weken nadat het gebeurd is, wordt er veel stress ervaren. In deze 'acute fase' liggen echter ook kansen om de schade te beperken. De interventie *Eerste Hulp na Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* beschrijft hoe deze fase vanuit het perspectief van een hulpverlener kan worden ingevuld.

Deze interventie is ontwikkeld om een concreet stappenplan te bieden aan hulpverleners voor jeugdigen tussen de 8 en 18 jaar die een vorm van online seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt. De interventie richt zich op de periode vanaf het moment dat duidelijk is dat er recent (< zeven dagen geleden) online seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden, tot tenminste vier weken na deze gebeurtenis(sen).

In de handleiding van de voorliggende interventie staat beschreven hoe jeugdigen en hun omgeving stap voor stap kunnen worden begeleid. De interventie sluit daarbij aan op de multidisciplinaire aanpak van het Centrum Seksueel Geweld (CSG). Uitgangspunt van de interventie is dat online seksueel grensoverschrijdend gedrag een ingrijpende en stressvolle gebeurtenis kan zijn. De elementen beschreven in de interventie volgen dan ook principes die in het psychotraumaveld gangbaar zijn in de acute fase na een potentieel traumatische gebeurtenis. Deze interventie kent daarbij een multidisciplinaire benadering, waarbij forensische, medische, en psychologische interventies beschreven staan.

Dankwoord

Allereerst willen wij de jeugdigen en hun ouders bedanken die de afgelopen jaren zo moedig waren om met ons te delen wat zij hebben meegemaakt en welke impact online seksueel grensoverschrijdend gedrag op hen gehad heeft. Zij hebben ons verteld en laten zien wat er nodig is om tot herstel te komen.

Aan de ontwikkeling van de interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* hebben ook collega's uit het hele land een bijdrage geleverd. Op verschillende momenten is er multidisciplinair meegedacht. In meerdere Community of Practice-bijeenkomsten is kennis met elkaar gedeeld en samengebracht. Wij zijn onze collega's dankbaar voor hun waardevolle inbreng: Frederique Gort (Erasmus Universiteit Rotterdam), Jacqueline Kleijer (Bureau Jeugd en Media), Muriale Mingels (Qpido), Johannes Dijkstra (Fier), Gerda de Groot (Fier), Arda Gerkens (Expertise Bureau Online Kindermisbruik), Suzanne Kok (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen), Ine Spee (ARQ IVP), Martijn van Lanen (Trauma Centrum Nederland), Yet van Mastrigt (politie), Rob van den Berg (politie), Anton Horreweg (onderwijs), Vy Nguyen (Karakter) en Shireen van Rosmalen - Kaijadoo (Karakter).

Tenslotte willen wij Fonds Slachtofferhulp bedanken voor hun ondersteuning. Zonder hun bijdrage, vertrouwen in het project en expertise was voorliggende interventie niet van de grond gekomen.

Margôt Buschers

Rik Knipschild

Iva Bicanic

DEEL 1

Beschrijving van de interventie

Deel 1

Beschrijving van de interventie

In dit deel wordt beschreven hoe de interventie is opgebouwd. Onder andere wordt beschreven tot welke doelgroep de interventie zich richt, welke doelen met de interventie worden nagestreefd en hoe de interventie moet worden uitgevoerd. Als laatste wordt in de theoretische onderbouwing verdere uitleg gegeven over online seksueel (grensoverschrijdend) gedrag, de omvang en de vermeende impact.

1.1 Doelgroep

Beschrijving van de doelgroep

Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag richt zich op jeugdigen van 8 tot 18 jaar die één of meerdere online seksueel grensoverschrijdende ervaringen hebben meegemaakt, waaronder *non-consensual sexting*, *shame sexting*, *sextortion* en *grooming*, en die als gevolg daarvan om hulp vragen.

Beschrijving van de intermediaire doelgroep

Tijdens het uitvoeren van de interventie worden op verschillende momenten ouders en belangrijke derden (zoals school) betrokken.

Selectie van de doelgroep

Wanneer een jeugdige tussen de 8 en 18 jaar in de afgelopen zeven dagen één of meerdere online seksueel grensoverschrijdende ervaringen heeft meegemaakt dan kan hij/zij zelf, of een gezagsdrager, contact opnemen met het Centrum Seksueel Geweld (CSG). De interventie wordt door de casemanager van het CSG uitgevoerd.

Het CSG heeft een landelijke dekking en is 24 uur per dag en 7 dagen per week bereikbaar via het nummer 0800-0188. Het eerste contact vindt telefonisch plaats en tijdens dit contact zullen de inclusiecriteria door de casemanager worden gecheckt. Deze zal aan de hand van de opgestelde criteria bepalen of de interventie passend is voor de hulpvrager, waarna vervolgstappen worden uitgezet en de interventie conform het beschreven stappenplan (pagina 12-18) zal worden uitgevoerd.

Linde (11) speelt een online game

Op haar kamer speelt Linde dagelijks een online game. Via de chat van deze game is ze in contact gekomen met Jort. In het begin leek hij aardig, maar nu wil hij dat ze foto's maakt van zichzelf in ondergoed. Jort dreigt haar ouders iets aan te doen als Linde niet doet wat hij vraagt. Uit paniek besluit Linde er in mee te gaan.

Inclusiecriteria

- De jeugdige tussen de 8 en 18 jaar heeft één of meerdere online seksueel grensoverschrijdende gebeurtenissen meegemaakt. Daaronder vallen: non-consensual sexting, shame sexting, sextortion, wraakporno en grooming (zie Bijlage II voor toelichting).
- De laatste ervaring met online seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft minder dan zeven dagen geleden plaatsgevonden.

1.2 Doel

Jongeren komen in aanmerking voor de interventie wanneer de grensoverschrijding al heeft plaatsgevonden. De interventie heeft voornamelijk een secundair preventief karakter en de doelen die horen bij de interventie zijn onder te verdelen in een hoofddoel en een aantal subdoelen.

Hoofddoel

Het meemaken van online seksueel grensoverschrijdend gedrag is een ingrijpende en stressvolle gebeurtenis voor een jeugdige die kan leiden tot stagnatie in de ontwikkelingstaken over meerdere domeinen. De interventie heeft als hoofddoel om het verwerkings- en herstelproces te bevorderen.

Subdoelen

Uit het hoofddoel zijn vier subdoelen te herleiden:

- Sommige vormen van online seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn strafbaar. Subdoel 1 is het informeren van een jeugdige en diens ouders over het doen van een melding en/of aangifte bij de politie.
- Online seksueel grensoverschrijdend gedrag kan leiden tot onvrijwillig seksueel contact en/of lichamelijk letsel. Met een medische check-up kan lichamelijk letsel, een seksueel overdraagbare aandoening of zwangerschap worden vastgesteld of worden voorkomen. Subdoel 2 is het voorkomen van medische gevolgen.
- Online seksueel grensoverschrijdend gedrag kan tot psychische klachten leiden. Door het *watchful waiting*-protocol uit te voeren kunnen acute stressreacties gemonitord worden en kan psycho-educatie worden gegeven. Indien stressreacties niet afnemen na een viertal weken kan, wanneer dit geïndiceerd is, een psychologische behandeling worden gestart. Subdoel 3 is het voorkomen van psychische gevolgen.
- Online seksueel grensoverschrijdend gedrag is ook voor de directe omgeving zoals gezin en school een ingrijpende gebeurtenis. Het geven van voorlichting over de mogelijkheden voor herstel, maar ook over de stappen die kunnen worden gezet in contact met politie of arts, biedt rust bij direct betrokkenen. Hierdoor kunnen zij responsiever en sensitiever zijn naar de jeugdige en dit draagt bij aan het verwerkingsproces. Subdoel 4 is het betrekken van gezin en school bij de verwerking.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

De interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* kent een elftal stappen. Deze worden in chronologische volgorde doorlopen. Samenvattend komen hierbij de volgende thema's aan bod:

Stap 1: Veiligheid checken

Stap 2a: Kalmeren

Stap 2b: *Victim blaming* voorkomen

Stap 3: Contact met de politie aanbieden

Stap 4: Medische check uitvoeren

Stap 5: Psychologische check uitvoeren

Stap 6: Traumageschiedenis checken

Stap 7: Psycho-educatie geven aan jeugdige

Stap 8: Psycho-educatie geven aan ouders

**Stap 9: Informeren over (on)mogelijkheden
m.b.t. verwijderen beeldmateriaal**

Stap 10: Overleggen met school

Stap 11: *Watchful waiting* toepassen

Inhoud van de interventie

De interventie wordt in de eerste zeven dagen na de online seksuele grensoverschrijding gestart. Tijdens het uitvoeren van de interventie worden alle elf stappen doorlopen. Deze stappen staan op pagina 12-18 nader uitgewerkt.

1.4 Uitvoering

Materialen

De handleiding voor het geven van de interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* fungeert als leidraad voor diegenen die de interventie uitvoeren. Als bijlagen verbonden aan deze handleiding zijn checklists toegevoegd. In deze checklists staat het stappenplan van de interventie concreet uitgewerkt.

Locatie en type organisatie

De interventie zal als pilot bij het Centrum Seksueel Geweld (CSG) worden uitgevoerd. Het CSG heeft zestien locaties in Nederland met een 24-uurs bereikbaarheidsdienst. Een overzicht van de locaties is te vinden op www.centrumseksueelgeweld.nl

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag is een interventie die multidisciplinair bij de CSG's wordt uitgevoerd. Kenmerkend voor een Centrum Seksueel Geweld is dat zorg vanuit verschillende disciplines integraal wordt verleend. Dit gebeurt door bevoegd en bekwaam personeel, voor wie deze zorg tot de dagelijkse taken behoort. Het uitgangspunt is 'zo snel mogelijk met zo min mogelijk professionals, die zo goed mogelijk zijn opgeleid'. De verschillende disciplines werken zoveel mogelijk samen onder één dak, meestal vanuit een ziekenhuis.

Gedurende de interventie is er één hulpverlener die regie voert over het gehele traject en dat is de casemanager van het CSG. In chronologische volgorde worden betrokken, mits geïndiceerd:

- Een casemanager (een hbo-opgeleide verpleegkundige of een SKJ-geregistreerd pedagoog of psycholoog) om het eerste telefonisch contact te voeren en het hele traject te coördineren;
- Een zedenrechercheur voor getuigenverhoor;
- Een BIG-geregistreerd forensisch arts om, bij een hands-on seksueel delict, sporen veilig te kunnen stellen en letselduiding te doen;
- Een BIG-geregistreerd curatief arts om medische zorg te verlenen, en
- Een BIG-geregistreerd verpleegkundige om het slachtoffer bij een hands-on seksueel delict op te vangen en waar nodig medische zorg te kunnen verlenen.

Kwaliteitsbewaking

De interventie zal als onderdeel binnen het CSG worden aangeboden.

Randvoorwaarden

Elk regionaal CSG heeft een eigen samenwerking met lokale partners (bijvoorbeeld politie, ziekenhuis, GGD, GGZ, Veilig Thuis, Slachtofferhulp Nederland) om geïntegreerde, multidisciplinaire zorg te kunnen bieden. Binnen de samenwerking zijn afspraken gemaakt over uitwisseling van informatie tussen politie en (medische) hulpverleners.

De regionale coördinatoren zijn autonoom verantwoordelijk voor de aansturing van de multidisciplinaire samenwerking en voor de uitvoering van het kwaliteitskader binnen het gemeentelijke zorg- en ondersteuningsaanbod. Hoewel elk CSG dus uit verschillende partners kan bestaan, is de werkwijze uniform doordat in het CSG wordt gewerkt conform de landelijke CSG-kwaliteitscriteria. Deze kwaliteitscriteria stellen eisen aan de wijze waarop de verschillende functies moeten worden uitgevoerd, zonder eisen te stellen aan de wijze waarop de functies worden georganiseerd.

Implementatie

De interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* sluit aan bij de multidisciplinaire samenwerking waarop het bestaande CSG nu opereert. Het huidige aanbod van het CSG kan daarom heel goed op dit onderdeel worden uitgebreid in de vorm van een pilot. Voor het bestaande aanbod zijn er landelijke en gemeentelijke afspraken gemaakt (landelijke dekking), wat het voor deze pilot voor de hand liggend maakt om gebruik te maken van die structuur.

Kosten

De kosten voor eventuele medische zorg worden uit reguliere financieringsstromen bekostigd. De inzet van de politie inclusief het forensisch-medisch onderzoek is de budgettaire verantwoordelijkheid van het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het huidige protocol voor slachtoffers van acuut online misbruik zal als pilot bij het CSG worden uitgezet en met extern geld apart gefinancierd worden door Fonds Slachtofferhulp voor de duur van twee jaar. Na twee jaar moet naast een evaluatie van de interventie ook de structurele financiering worden bekeken.

1.5 Theoretische onderbouwing

Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag

richt zich op jeugdigen met online seksueel grensoverschrijdende ervaringen en richt zich op meerdere domeinen, namelijk:

- Zorg in de acute fase - taxatie van veiligheid;
- Zorg in de acute fase - de juridische context;
- Zorg in de acute fase - de medische context;
- Zorg in de acute fase - de psychologische context, en
- Zorg na de acute fase - scenario's voor hulpverleners.

Om de rationale van de interventie te kunnen plaatsen hebben de auteurs gemeend om eerst een kort kader te schetsen. Achtereenvolgens zullen de volgende thema's worden besproken:

- Ontwikkelingstaken in de adolescentie en de rol van (online) seksualiteit;
- Online (seksueel) grensoverschrijdend gedrag als ingrijpende en stressvolle levensgebeurtenis, en
- Beschermende en belemmerende factoren in de ontwikkeling van een jeugdige.

Ontwikkelingstaken in de adolescentie en de rol van (online) seksualiteit

Online experimenteren met relaties en seksualiteit hoort bij de seksuele ontwikkeling. Steeds vaker geven jongeren via digitale kanalen vorm en verdieping aan hun (seksuele) relaties. Zij onderhouden er vriendschappen en gebruiken social media als een verlengstuk van hun dagelijkse contacten. Hun smartphone is het middel tot deze contacten.

Kevin krijgt een relatie met Emma via Instagram

Kevin (17) heeft via Instagram Emma (16) leren kennen. Gedurende enkele weken sturen zij elkaar veel DM's en zo wordt hun band steeds hechter. Ze delen alles met elkaar en hun vriendschap ontwikkelt zich tot een liefdesrelatie. Op een gegeven moment sturen Emma en Kevin elkaar seksueel getinte berichtjes en beelden. Na ongeveer een half jaar spreken Emma en Kevin voor het eerst met elkaar af.

Niet alleen is de smartphone geschikt om op de hoogte te blijven van allerlei zaken en om anderen een inkijkje te geven in je leven. Er wordt online geflirt, er ontstaan intieme relaties en ook wordt er geëxperimenteerd met seksualiteit. Jongeren delen veel met elkaar via hun smartphone. Zowel in woord als in beeld.

Verondersteld wordt dat sexten of sexting met wederzijdse instemming plaatsvindt en dat het vaak als spannend en plezierig ervaren wordt. Echter zijn er ook voorbeelden bekend waaruit blijkt dat online experimenteren met seksualiteit niet zonder risico's is en kan leiden tot vormen van online seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het ongewild en zonder toestemming verspreiden van seksueel getinte beelden (non-consensual sexting) gaat vaak gepaard met grooming, sextortion, wraakporno en cyberpesten (zie Bijlage II voor toelichting van deze begrippen).

Gwendolyn krijgt te maken met sextortion

Gwendolyn (15) heeft via haar voetbalvereniging Abel (17) leren kennen. Ze wisselen telefoonnummers uit en chatten gedurende enkele maanden veel met elkaar. Gwendolyn stuurt in deze periode foto's van haarzelf in lingerie naar Abel. Uiteindelijk komt het contact tussen Abel en Gwendolyn op een laag pitje te staan. Ruim 1,5 jaar later blijken de foto's van Gwendolyn te zijn uitgelekt. Gwendolyn wordt benaderd door een vreemde via haar telefoon. Deze vreemde wil dat zij seksueel getint beeldmateriaal van haarzelf stuurt. Hij dreigt dat hij de eerder naar Abel verstuurd foto's aan haar familie laat zien als ze dit niet doet. Gwendolyn wil niet dat haar ouders deze beelden te zien krijgen, dus stuurt ze de vreemde foto's van haarzelf op. Vervolgens komt Gwendolyn in een spiraal terecht waarin de sextortion in steeds ernstigere mate toeneemt.

Tussen 2015 en 2018 zijn enkele onderzoeken verricht naar de omvang van sexting en non-consensual sexting. Deze staan beschreven op de website seksonderje25e.nl. Zo blijkt uit Nederlands onderzoek dat 14% van de meisjes en 6% van de jongens negatieve ervaringen heeft gehad met sexting (De Graaf et al., 2017). Dat meisjes meer en vaker online negatieve ervaringen hebben, blijkt tevens uit onderzoek van Römken en collega's (2017). Ook blijkt dat meisjes dit als vervelender ervaren dan jongens (Livingstone & Smith, 2014).

In de spreekkamer van de jeugdhulpverlening wordt steeds vaker duidelijk dat het ongewild verspreiden van naaktbeelden, vaak in combinatie met chantage, misbruik en afpersing, forse negatieve gevolgen kan hebben op het psychisch en maatschappelijk functioneren van jongeren. Jeugdigen die Online Seksueel

Grensoverschrijdend Gedrag (OSGG) meemaken kampen veelal met schuld, schaamte, angst en stemmingsproblemen. Dit is in lijn met resultaten uit enkele wetenschappelijke studies naar de gevolgen van OSGG (Mitchell et al., 2010; Frankel, Bass, Patterson, Dai, & Brown, 2018). Ook kunnen jeugdigen gezichtsverlies ondervinden en opnieuw (online) misbruikt worden, ook wel revictimisatie genoemd. Seksueel grensoverschrijdend gedrag in de breedste zin heeft vaak een grotere impact wanneer de jeugdige verwijten wordt gemaakt, ook wel victim blaming genoemd (Ullman & Filipas, 2001). Gepleit wordt dat OSGG wordt geduid als een zogenaamde *Adverse Childhood Experience* (ACE) (Knipschild, 2018), dat er aandacht groeit onder hulpverleners voor de potentiële negatieve gevolgen van deze ingrijpende gebeurtenissen (Knipschild & Bicanic, 2017) en dat hierop behandeling wordt toegepast (Bicanic, Alisic, & Knipschild, 2017). In de theoretische onderbouwing van deze handleiding wordt dit nader toegelicht.

Wat kenmerkt slachtoffers van OSGG?

Uit recent kwalitatief onderzoek (Kaijadoo, Buschers, Nguyen, Klip, Knipschild & Bicanic, 2019) komen ervaringsdeskundigen en praktijk-experts uit diverse disciplines binnen het sociale domein tot drie vormen van slachtofferschap, namelijk:

1. *First time victim online*: slachtoffers van OSGG die niet eerder (offline of online) misbruikervaringen hebben meegemaakt en waarbij OSGG beperkt bleef tot online ervaringen;
2. *First time victim online + offline*: slachtoffers van OSGG die niet eerder (offline of online) misbruikervaringen hebben meegemaakt, waarbij OSGG leidde tot ('seksueel') misbruik in de echte wereld (offline misbruik), en
3. *Poly-victim*: slachtoffers van OSGG die eerder online en/of offline misbruikervaringen hebben meegemaakt, vaak naast andere vormen van interpersoonlijke traumatisering of ACE's zoals mishandeling en huiselijk geweld, waarbij meerdere psychische, systemische en maatschappelijke problemen spelen. Vaak herhaalt het seksueel misbruik zich bij deze groep slachtoffers (zgn. revictimisatie).

Overeenkomstig met diverse onderzoeken concluderen Kaijadoo en collega's (2019) dat met name jongeren die al eerder seksueel zijn misbruikt, een verstandelijke beperking hebben, verminderd toezicht hebben van volwassenen of kampen met al langer bestaande psychische problemen, extra kwetsbaar blijken te zijn om slachtoffer van OSGG te worden (Jonker, van Berlo, & van Haastrecht, 2017). Tevens blijkt 96% van de slachtoffers van OSGG in het daaraan voorafgaande jaar ook offline (seksueel) grensoverschrijdende ervaringen te hebben meegemaakt (Mitchell, Finkelhor, Wolak, Ybarra, & Turner, 2010).

Naast de psychische impact en het ontwrichtende effect dat OSGG kan hebben op de jeugdige, is het goed om te realiseren dat, in juridische zin, elk bezit en doorsturen/verspreiden van een naaktafbeelding van iemand onder de 18 jaar strafbaar is, omdat het beschouwd wordt als kinderporno (art. 240b Sr). Een belangrijke bevinding uit het onderzoek van Kaijadoo e.a. is tevens dat slachtoffers goed geïnformeerd moeten worden over hun juridische mogelijkheden en ondersteuning moeten ontvangen in het eventuele juridische proces.

De klinische indruk van de auteurs is dat het bestaande aanbod in de jeugdhulpverlening en jeugd-GGZ onvoldoende effect heeft en dat jeugdhulpverleners nog erg zoekende zijn. Omdat bestaande interventies vaak weinig sensitief zijn en zich vaak slechts op één probleemgebied richten waarbij bijvoorbeeld alleen psychosociale problemen worden aangepakt. De realiteit is dat jonge slachtoffers van OSGG op meerdere domeinen problemen ondervinden en geconfronteerd worden met het gegeven dat naaktbeelden moeilijk te verwijderen zijn. Deze bevindingen blijken ook uit een recente enquête onder 65 jeugdhulpverleners (Buschers, Geenen & Taken, 2018). Verwacht wordt dat een multidisciplinaire behandelaanpak op de verschillende probleemgebieden beter aansluit bij slachtoffers van OSGG.

Geconcludeerd wordt dat er diverse vormen van OSGG bestaan, dat deze frequent voorkomen bij jongeren in de adolescentiefase en dat de impact van OSGG over meerdere domeinen van de ontwikkeling van een jongere en diens gezin ingrijpt. Een integrale en multidisciplinaire benadering wordt noodzakelijk geacht om slachtoffers te helpen herstellen na online seksueel geweld (Kaijadoo e.a., 2019 in druk).

1.6 Onderzoek naar de uitvoering

De interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* is in 2018 en 2019 ontwikkeld met financiële ondersteuning van Fonds Slachtofferhulp. Een tweetal focusgroepen hebben inhoudelijk aanknopingspunten gegeven voor de interventie-ontwikkeling (van Rosmalen - Kaijadoe e.a., 2019). Onderzoek naar de uitvoering staat op de planning voor 2021-2022, mits er financiële ondersteuning kan worden gerealiseerd.

1.7 Onderzoek naar de behaalde effecten

Er is geen onderzoek verricht naar de effectiviteit van de beschreven interventie. Onder voorwaarde van financiële ondersteuning zou het in de lijn der verwachting liggen om eerst de uitvoering van de interventie in een pilot te toetsen en de interventie daarna waar nodig te herschrijven. De definitieve versie van de interventie dient vervolgens te worden getoetst op effectiviteit.

DEEL 2

Stappenplan

Deel 2

Stappenplan

De interventie *Eerste Hulp na Online Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag* bestaat uit elf stappen die door de hulpverlener in chronologische volgorde worden doorlopen. Jeugdigen tussen de 8 en 18 jaar die een vorm van online seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt, kunnen op verschillende gebieden problemen ervaren.

Bij het volgen van het stappenplan wordt gewerkt vanuit juridisch, medisch en psychologisch oogpunt, zodat er vanuit verschillende contexten ondersteuning wordt geboden.

STAP 1: VEILIGHEID CHECKEN

Het onthullen van ervaringen(en) met online seksueel grensoverschrijdend gedrag (OSGG) kan (acute) emotionele reacties teweegbrengen bij jeugdigen en direct betrokkenen. Bijvoorbeeld extreme angst, heftige machteloosheid, paniek en wanhoop. Een check van de veiligheid is daarom van belang en een noodzakelijke eerste stap.

Vraag de beller: *'Ben je nu in nood?'* Zo ja, bel 112.

Vraag ook of er gedachten zijn over de dood naar aanleiding van (de onthulling van) de gebeurtenis. Zo ja, check of er concrete plannen zijn. Zijn die er? Zoek dan contact met de huisarts(enpost), crisis GGZ of de huidige behandelaar.

Hanteer de meldcode conform de daarvoor geldende richtlijnen.

STAP 2a: KALMEREN

Vraag de beller wat er in grote lijnen is (of zou zijn) gebeurd en waar nu behoefte aan is. Het is nadrukkelijk af te raden om in deze fase veel te vragen naar emoties en details. In deze fase is de betrokkenheid van jou als casemanager gericht op het verminderen van emotionele stress.

Leg uit: *'Wat naar dat dit is gebeurd, maar wat goed van jou dat je het meteen hebt verteld. Wat er is gebeurd, is niet jouw schuld. Alles wat je nu voelt en denkt is normaal. Het blijft niet zo, het wordt beter.'*

Geef ouders het advies om – hoe lastig ook – kalm te blijven. Rustige ouders zijn emotioneel meer beschikbaar voor hun kind en dit komt de verwerking ten goede.

Leg uit aan ouders: *'Wat naar dat dit is gebeurd, maar wat goed van uw kind dat hij/zij het heeft verteld. Wat er is gebeurd, is niet zijn/haar schuld. Alles wat u nu voelt en denkt is normaal. Uw leven lijkt nu misschien een chaos, maar het blijft niet zo, het wordt echt beter. U bent als ouder nu belangrijker dan ooit; u kunt uw kind rust en veiligheid bieden en dat is helpend voor de verwerking.'*

Maak jouw rol als casemanager duidelijk en leg uit dat je tenminste vier weken in beeld blijft om te ondersteunen en om de verwerking te monitoren.

STAP 2b: VICTIM BLAMING VOORKOMEN

Bij online seksueel grensoverschrijdend gedrag komt vaak victim blaming voor. Zo krijgen de slachtoffers vaak de volgende verwijten te horen:

- *'Het slachtoffer heeft zelf het beeldmateriaal gemaakt en naar de dader verstuurd, dus heeft het slachtoffer zichzelf in gevaar gebracht en verspreiding uitgelokt.'*
- *'Als het slachtoffer verzet had getoond bij chantage, afpersing enzovoort, zou er geen online misbruik hebben plaatsgevonden.'*
- *'Als het slachtoffer eerder had verteld dat er online seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvond, was het veel eerder gestopt.'*

Als casemanager moet je bewust zijn van victim blaming. Leg slachtoffer en ouders de term 'victim blaming' uit: *'Het kan zijn dat jouw omgeving jou de schuld geeft van wat er is gebeurd. Zo kunnen ze zeggen dat je het eerder had moeten vertellen, dat je geen foto had moeten maken of dat je verzet had moeten tonen bij chantage. Niet de dader, maar jij als slachtoffer krijgt de schuld van wat er is gebeurd. Dit noemen we victim blaming.'*

Geef uitleg over denkfouten bij victim blaming:

'Bij victim blaming door anderen en door jezelf kunnen een aantal denkfouten een rol spelen. Je verwijt jezelf, of anderen verwijten jou, dat je niet iets anders hebt gedaan. Er wordt dan gedacht: 'Had ik/jij maar dit of dat gedaan ... dan was dit nooit gebeurd.' Maar ja, dat is achteraf makkelijk gezegd. Op het moment dat OSGG plaatsvond wist je nog niet hoe het zou aflopen en heb je gedaan wat op dat moment voor jou het juiste leek. Jij, of degene die jou verwijt wat er gebeurd is, redeneert met iets wat je nu weet, maar op het moment van OSGG nog niet wist.'

Tips die je aan ouders kan geven om victim blaming te voorkomen:

- In waarom-vragen kan een vorm van beschuldiging zitten. Vermijd daarom vragen met waarom (*Waarom heb je de foto gestuurd? Waarom heb je het niet eerder verteld? Waarom heb je niet om hulp gevraagd?*);
- Verdiep je in het thema 'online seksueel grensoverschrijdend gedrag' (zie Bijlage II). Hoe meer je begrijpt waarom jongeren aan sexting doen, hoe een *groomer* te werk gaat of wat bijvoorbeeld het effect van chantage is, hoe meer je zult inzien dat het slachtoffer zelf niet schuldig is aan wat er is gebeurd.

STAP 3: CONTACT MET DE POLITIE AANBIEDEN

Je weet nu in grote lijnen wat er is (of zou zijn) gebeurd en kunt de gebeurtenis plaatsen onder een van de vormen van OSGG (Bijlage II).

Vraag of het slachtoffer behoefte heeft aan contact met politie. Als de beller verwacht dat de politie het beeld kan weghalen, wees dan duidelijk: de politie kan het beeld niet weghalen. Ook kan de politie escalatie niet altijd voorkomen. Hieronder wordt beschreven wat de politie wel kan doen aan de hand van drie categorieën:

1. Er zijn aanwijzingen voor commerciële elementen, druk/dwang, misleiding en heimelijke opnames. Categorie 1 wordt afgehandeld door het zedenteam.
2. Het verspreiden van beeld valt onder belediging, smaad, laster en intimidatie, omdat iemands imago wordt geschaad. Categorie 2 wordt afgehandeld door het basisteam.
3. Het betreft zaken die vrijwillig en/of per ongeluk zijn gebeurd, zonder de bedoeling iemand te schaden. Voor categorie 3 is het strafrecht in beginsel niet bedoeld.

Vallen de feiten onder categorie 1 en 2? Vraag dan of de jeugdige (of ouders) contact wenst met de politie.

Is het antwoord 'Ja'? Vraag dan de Chef van Dienst om contact op te nemen met het slachtoffer.

Is het antwoord 'Ik weet het niet'?

Zeg dan het volgende: *'Ik ga je een paar dingen vertellen over wat de politie doet. Ook al twijfel je of je aangifte wilt doen, toch kan het van belang zijn om melding te doen bij de politie. De politie zal dan eerst een informatief gesprek met je voeren. Tijdens dat gesprek luistert de (zedes)rechercheur goed naar je verhaal. Daarna leggen ze je uit hoe je aangifte kunt doen en wat de consequenties zijn van een aangifte. Na dat gesprek krijg je bedenktijd en uiteindelijk beslis jij of je aangifte doet. In principe bepaal je daarmee ook of er een onderzoek wordt ingesteld of niet. In sommige gevallen echter, zal de politie toch een onderzoek instellen, ook als je geen aangifte doet. Dat gebeurt bijvoorbeeld als er voor jou of iemand anders gevaar dreigt. Als je geen aangifte doet, blijft het in principe bij een melding. Heb je zo voldoende informatie om te beslissen of je contact wil met de politie? Als je melding wilt doen, zal ik je met de politie in contact brengen.'*

Is het antwoord 'Nee'?

Zeg dan het volgende: *'Als je geen contact wilt met de politie, dan is dat prima. Het is helemaal jouw keuze en het heeft geen invloed op of en hoe je verder geholpen wordt. Als je het goed vindt, zou ik je wel graag willen uitleggen hoe de politie werkt. Want misschien dat je er over een paar dagen of weken anders over denkt. Dan is het goed om te weten wat je van de politie kunt verwachten. Vind je dat goed?'* (Zie het scenario voor 'Ik weet het niet' voor de uitleg.)

STAP 4: MEDISCHE CHECK UITVOEREN

Vraag of het slachtoffer behoefte heeft aan contact met een arts of verpleegkundige. Er kan namelijk sprake zijn van letsel omdat het slachtoffer bij zichzelf seksuele handelingen moest verrichten waardoor (acute) medische zorg noodzakelijk is. Ook komt het voor dat er behalve online ook fysiek contact is geweest met de dader. In dat geval is het van belang dat besmetting met SOA/HIV maar ook zwangerschap wordt voorkomen, en eventueel letsel wordt behandeld. Schakel hiervoor een arts/verpleegkundige in zoals gebruikelijk is binnen het Centrum Seksueel Geweld.

STAP 5: PSYCHOLOGISCHE CHECK UITVOEREN

Stel gerichte vragen om een beeld te krijgen van de psychische toestand en het cognitieve niveau van het slachtoffer, alsook de aanwezigheid van sociale steun en bestaande hulp. De volgende vragen helpen een beeld te vormen:

- Woonsituatie/verblijfplaats/verblijfsstatus?
- Werk/school/opleiding? (*inschatting cognitief niveau*)
- Cultuur/religie?
- Hoe gaat het met het slachtoffer?
- Hoe functioneerde de jeugdige voor de gebeurtenis?
- Wat is het normale dagritme en lukt het om daaraan vast te houden?
- Hoe verloopt nu het eetpatroon/slaappatroon?
- Risicogedrag: automutilatie/suïcidaliteit/middelen?
- Gezin: ouders gescheiden? Ouders op de hoogte?
- Is er sociale steun?
- Wie is op de hoogte van de gebeurtenis? Wie moet nog op de hoogte worden gesteld?
- Relatie met verdachte (of: dader/pleger)?
- Huidige dreiging door verdachte?
- Bestaande of eerdere hulpverlening?
- Wie stelt bestaande hulpverlener(s) op de hoogte van de gebeurtenis?
- Kan de bestaande hulpverlener gerichte hulp bieden?

STAP 6: TRAUMAGESCHIEDENIS CHECKEN

Uit onderzoek blijkt dat slachtoffers van OSGG in het daaraan voorafgaande jaar vaak ook offline (seksueel) grensoverschrijdende ervaringen hebben meegemaakt. Check daarom de aanwezigheid van actuele of eerdere traumatische seksuele ervaringen ('*Heb je eerder zoiets meegemaakt?*'), maar ook andere negatieve jeugdervaringen (Bijlage IV) en eventuele problemen die daaraan zijn gerelateerd.

STAP 7: PSYCHO-EDUCATIE GEVEN AAN JEUGDIGE

Jeugdigen kunnen na OSGG een posttraumatische stressstoornis (PTSS) of andere traumagerelateerde problemen ontwikkelen. Het geven van psycho-educatie over acute stressreacties aan het slachtoffer en direct betrokkenen, kan helpen om reacties te begrijpen en te normaliseren. Dit draagt in de acute fase bij aan de verwerking van wat er is gebeurd.

Algemene psycho-educatie

'Alles wat je nu voelt en denkt is normaal na een schokkende gebeurtenis. Gun jezelf rust en ontspanning, maar blijf niet te lang thuis zitten want dat helpt je niet verder. Probeer je dagelijkse ritme zoveel mogelijk vast te houden. Werk, school, opleiding en sport bieden afleiding en structuur, en de gelegenheid om met iemand te praten. Vermijd vervelende discussies over de gebeurtenis, maar sluit je niet af voor mensen die belangrijk voor je zijn. Ze zijn er voor jou en kunnen je steunen en troosten. Doe je niet sterker voor dan hoe je je voelt. Accepteer dat herstel tijd en energie kost. En gebruik zo min mogelijk slaap- of kalmeringsmiddelen.'

Psycho-educatie over denkfouten

'Sommige slachtoffers van online seksueel grensoverschrijdend gedrag voelen zich verantwoordelijk voor wat er is gebeurd. Ze zeggen bijvoorbeeld dat ze wel voelden dat er iets niet klopte, maar niks hebben gedaan. Of ze benadrukken dat ze de foto zelf hebben gemaakt en zelf hebben verstuurd naar iemand. Zij leggen de schuld voor de verdere verspreiding van het beeld bij zichzelf. Of ze zijn ervan overtuigd dat anderen dat ook vinden. Of ze denken dat het nooit meer goed komt. Heb jij dat ook? Vertel daar eens over. Het zou namelijk best kunnen zijn dat het niet klopt wat je denkt. Ik zal een paar voorbeelden van denkfouten noemen:

1. Gedachten lezen. Je neemt aan dat je weet wat mensen denken over jou en over wat er is gebeurd zonder dat je daar bewijs voor hebt *(Ze vinden me een sukkel)*.
2. Toekomst voorspellen. Je doet negatieve voorspellingen voor de toekomst door te denken dat het alleen maar erger wordt of dat er gevaar dreigt *(Straks weet iedereen ervan en raak ik alles kwijt)*.
3. Negatief filteren. Je richt je vrijwel alleen op negatieve dingen en positieve dingen vallen je niet op *(Kijk eens hoeveel mensen me uitlachen)*.
4. Alles-of-niets-denken. Je ziet gebeurtenissen of mensen zwart-wit *(Het komt nooit meer goed)*.
5. Alles op jezelf betrekken. Je legt de schuld voor wat er gebeurd is bij jezelf en je ziet niet dat bepaalde gebeurtenissen door anderen zijn veroorzaakt *(Het is mijn schuld dat die naaktbeelden rondgaan)*.

Psycho-educatie over angst

'Van andere jongeren hoor ik weleens dat ze bang zijn voor wat er allemaal nog gaat gebeuren. Ze zijn bang dat meer of bepaalde mensen achter de beelden komen, of dat er nog meer beelden verspreid gaan worden, of ze zijn bang dat de bedreigingen echt gaan uitkomen. Herken je dit? Blijf er niet alleen mee rondlopen, dan wordt de angst alleen maar groter. Vertel me waar je op dit moment precies bang voor bent.'

STAP 8: PSYCHO-EDUCATIE GEVEN AAN OUDERS

'Uw kind is betrokken geraakt bij OSGG. Iets wat u misschien niet voor mogelijk had gehouden, is toch gebeurd. Het is dan ook niet gek dat u geschrokken bent en last heeft van stressreacties. Wat we van andere ouders vaak horen is dat ze hun kind gaan controleren en overbeschermen, uit angst voor herhaling. Soms voelen ouders zich schuldig en gaan ze overcompenseren door bijvoorbeeld alles goed te vinden of juist alles te verbieden. Hoe lastig ook, opvoeden gaat na een stressvolle of traumatische gebeurtenis gewoon door. Sterker nog, vasthouden aan de normale gang van zaken bespoedigt het herstel juist.'

STAP 9: INFORMEREN OVER (ON)MOGELIJKHEDEN M.B.T. VERWIJDEREN BEELDMATERIAAL

Slachtoffers (en hun ouders) ervaren een sterke behoefte dat het beeld definitief van internet of apps wordt verwijderd. De realiteit is dat dit lastig is, uitzonderingen daargelaten. Bijvoorbeeld wanneer het beeld nog maar kort op WhatsApp circuleert. Aangezien het verwijderen van het beeldmateriaal niet eenvoudig is, is het lastig om het gevoel van veiligheid bij de jeugdige te waarborgen. Eerlijk communiceren hierover is van belang.

Om het gevoel van veiligheid zo maximaal mogelijk te realiseren is het van belang dat jeugdige en omstanders zo goed mogelijk worden ingelicht over de (on)mogelijkheden van het weghalen van het beeldmateriaal. Wel moet worden opgelet dat het verwijderen van het beeldmateriaal zorgvuldig gebeurt, dit in verband met het eventueel plaatsvinden van een strafrechtelijk onderzoek (Bijlage V).

Wat je kunt zeggen bij onmogelijkheid tot verwijderen:

‘Wat vervelend voor jou dat het beeld online staat. Ik kan begrijpen dat je graag wilt dat dit beeld wordt weggehaald. Echter is het erg lastig om beelden van het internet af te krijgen. Het is vervelend dat je zelf geen controle meer hebt over het beeldmateriaal en ik kan me voorstellen dat je je hierdoor machteloos en angstig voelt. Alles wat je nu voelt en denkt is normaal, maar zal gedurende de tijd afnemen.’

Wat je kunt zeggen over Helpwanted.nl:

‘Op Helpwanted.nl kun je tips en advies vinden over welke acties je kunt ondernemen om het beeldmateriaal van het internet te verwijderen.’

Wat je kunt zeggen over de rol van politie bij het verwijderen van beeldmateriaal:

‘De politie kan jou helaas niet helpen in het verwijderen van het beeldmateriaal. Zij richten zich voornamelijk op het strafrechtelijke proces. Ook hebben zij niet de handvatten om het beeldmateriaal van het internet af te halen.’

STAP 10: OVERLEGGEN MET SCHOOL

Jeugdigen die geconfronteerd worden met online seksueel grensoverschrijdend gedrag, hebben vaak last van schaamte en de daarmee samenhangende neiging om sociale situaties – met name school – te vermijden. Het gevolg is dat zij zich gaan isoleren, aansluiting bij school missen en steeds verder achteruitgaan.

Leg daarom, met toestemming van het slachtoffer, zo snel mogelijk contact met de mentor of de vertrouwenspersoon van de school/opleiding van het slachtoffer. Bied uitleg over de functie van vermijden, en vraag de mentor/vertrouwenspersoon om zo snel mogelijk contact te leggen met het slachtoffer over aanwezigheid op school:

‘Uw leerling heeft te maken gehad met online seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er is nu sprake van stressreacties zoals slaapproblemen, concentratieproblemen en prikkelbaarheid. Dat zijn normale reacties op een ingrijpende gebeurtenis. Heel vervelend, maar als het goed is nemen deze stressreacties met de tijd af. Ik blijf uw leerling een tijdje monitoren op dit vlak. Voor de verwerking helpt het als uw leerling zijn/haar dagelijkse ritme vasthoudt zoals school, sporten, chillen, enzovoort.’

Ik heb begrepen dat hij/zij de neiging heeft om bepaalde sociale situaties te vermijden vanwege schaamte, waaronder het naar school gaan. Dat kan een negatieve invloed hebben op de verwerking, maar ook op schoolprestaties. Welke afspraken kunt u maken met de leerling over de aanwezigheid op school en hoe kunt u ondersteunen?’

Scholen kunnen daarnaast te maken krijgen met naaktfoto's of filmpjes die circuleren op school. Het is de taak van de school om rust en sociale veiligheid op school te behouden dan wel te herstellen. Verwijs scholen naar het stappenplan waar ze in zo'n geval gebruik van kunnen maken: stappenplansexting.nl.

STAP 11: WATCHFUL WAITING TOEPASSEN

De stressreacties worden door middel van watchful waiting gemonitord, wat neerkomt op 'de vinger aan de pols houden' en op vaste momenten het verwerkingsproces evalueren. De volgende aspecten komen in deze fase aan bod:

- Screeningslijst CRIES telefonisch afnemen. Indien de score op basis van normgegevens een indicatie is voor verwerkingsproblemen, EMDR of (kortdurende) CGT overwegen.
- Check psychologische, medische en juridische stand van zaken.
- Check/stimuleer inschakelen sociaal netwerk.
- Psycho-educatie geven, aansluitend bij de hulpvraag.
- (Telefonische) vervolgspraak maken of afronden bij normaal beloop van stressreacties.

DEEL 3

Bijlagen

Bijlage I

Checklist stappenplan

Met onderstaande checklist kan de casemanager bijhouden welke stappen hij/zij nog moet doorlopen:

- ☐ Stap 1: VEILIGHEID CHECKEN
- ☐ Stap 2a: KALMEREN
- ☐ Stap 2b: VICTIM BLAMING VOORKOMEN
- ☐ Stap 3: CONTACT MET DE POLITIE AANBIEDEN
- ☐ Stap 4: MEDISCHE CHECK UITVOEREN
- ☐ Stap 5: PSYCHOLOGISCHE CHECK UITVOEREN
- ☐ Stap 6: TRAUMAGESCHIEDENIS CHECKEN
- ☐ Stap 7: PSYCHO-EDUCATIE GEVEN AAN JEUGDIGE
- ☐ Stap 8: PSYCHO-EDUCATIE GEVEN AAN OUDERS
- ☐ Stap 9: INFORMEREN OVER (ON)MOGELIJKHEDEN M.B.T.
VERWIJDEREN BEELDMATERIAAL
- ☐ Stap 10: OVERLEGGEN MET SCHOOL
- ☐ Stap 11: WATCHFUL WAITING TOEPASSEN

Bijlage II

Vormen van OSGG

Non-consensual sexting	Verspreiden van seksueel getinte berichten, foto's en/of video's van een persoon via online media zonder dat deze hiervoor toestemming heeft gegeven.
Grooming	Digitaal kinderlokken waarbij een volwassene via online media kinderen en/of jongeren benadert voor seksueel contact.
Sextortion	Afpersing van een persoon met seksueel getinte beelden van deze persoon. De afperser heeft als doel (seksueel) gewin te behalen, zoals geld, meer foto's of seks.
Wraakporno	Online zetten van seksueel getinte beelden van een ex-partner/ex-geliefde.
Cyberpesten	Pesten of gegevensmisbruik van een persoon via online media of via een mobiele telefoon (digipesten).
Blackmailing	Afpersing/chantage.
Identiteitsfraude	Iemand doet zich voor als iemand anders met behulp van gestolen informatie en beelden en maakt hier misbruik van door bijvoorbeeld iemand op te lichten of te pesten.
Catfish	Iemand die zich op het internet voordoeft als iemand anders door een nepprofiel aan te maken op een socialmedia-platform.
Datingfraude	Oplichting van een slachtoffer door hem of haar verliefd te laten worden op de oplichter of door hem/haar hoop te geven op een liefdesrelatie, vaak via een datingsite.
Hacken	Strafbaar feit waarbij de hacker zonder toestemming binnendringt op (beveiligde) computersystemen en/of daar bestanden bemachtigt, vernielt of beschadigt.
Expose-groepen op de app Telegram	Chatgroepen op de app Telegram (waar men zich anoniem bij chatgroepen kan aansluiten) waarin mensen (vaak vrouwen) die zich in de ogen van de 'exposers' onzedelijk gedragen, openbaar vernederd worden. Vaak worden privégegevens en beelden van deze personen gedeeld. Ook familieleden, vrienden en werkgevers van de slachtoffers kunnen worden benaderd. Het betreft regelmatig vrouwen van Turkse of Marokkaanse afkomst.
Chatroulette	Een website waar willekeurige mensen in contact kunnen komen met elkaar via de webcam. Sommige gebruikers van chatroulette vertonen zich naakt of masturberend voor de webcam.
Photoshop-sexting	Het zonder toestemming online verspreiden van seksueel getinte beelden waarop het hoofd van een persoon middels fotobewerking op een ander lichaam is geplaatst.

Bijlage III

Lijst met (stress)reacties

**Hieronder een lijst met (stress)reacties die kunnen ontstaan nadat iemand online seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft meege-
maakt:**

- ☐ Gevoelens van angst, spanning en/of wanhoop;
- ☐ Gevoelens van schuld en/of schaamte;
- ☐ Sombere gevoelens en gedachten;
- ☐ Verlies van geduld en concentratie;
- ☐ Vergeetachtigheid;
- ☐ Vermoeidheid;
- ☐ Slecht slapen door piekeren, nachtmerries;
- ☐ Veel tijd besteden aan het afstruinen van het internet op zoek naar beeldmateriaal;
- ☐ Nare herinneringen komen op onverwachte momenten naar boven;
- ☐ Continu op zijn hoede zijn, snel schrikken;
- ☐ Plekken of situaties vermijden die te maken hebben met de gebeurtenis, en/of
- ☐ Lichamelijke klachten zoals hoofdpijn, buikpijn, transpireren, blozen of beven.

Bijlage IV

Ingrijpende gebeurtenissen

Uit onderzoek blijkt dat 96% van de slachtoffers van online seksueel grensoverschrijdend gedrag in het daaraan voorafgaande jaar ook offline (seksueel) grensoverschrijdende ervaringen heeft meegemaakt (Mitchell, Finkelhor, Wolak, Ybarra & Turner, 2010). Check daarom de aanwezigheid van eerdere of actuele (seksueel) traumatische ervaringen, maar ook andere negatieve jeugdervaringen en eventuele problemen die daaraan zijn gerelateerd. De zogenaamde Adverse Childhood Experiences (ACE's) zijn negatieve ervaringen die in de kindertijd plaatsvinden. Hoe meer verschillende soorten ACE's iemand meemaakt, hoe hoger het risico op ongunstige langetermijngevolgen. Hieronder de tien ACE's:

1. Fysiek misbruik
2. Verbaal geweld
3. Seksueel misbruik
4. Lichamelijke verwaarlozing
5. Emotionele verwaarlozing
6. Ouder met alcoholproblemen
7. Ouder die slachtoffer is van huiselijk geweld
8. Familielid in de gevangenis
9. Familielid met psychische aandoening
10. Wegvallen van ouder door echtscheiding, overlijden of verlating

ACE's kunnen op korte en op lange termijn een negatieve impact hebben op de ontwikkeling van de jeugdige (o.a. Merrick et al. 2017; Albott et al. 2018). Ingeschat wordt dat online seksueel grensoverschrijdend gedrag, net als de ACE's, negatieve impact kan hebben op de ontwikkeling van de jeugdige.

Bijlage V

(On)mogelijkheden in het digitaal verwijderen van beeldmateriaal

Slachtoffers ervaren een sterke noodzaak dat het beeldmateriaal van het internet wordt verwijderd. Echter wijst de realiteit uit dat het verwijderen van deze beelden nauwelijks lukt. Onder andere omdat slachtoffers geen invloed hebben op het doorsturen van afbeeldingen door derden. De verspreiding van het beeldmateriaal op het internet gaat razendsnel en is moeilijk te remmen. Doordat het verwijderen van het beeldmateriaal moeizaam verloopt, is de impact van OSGG groot en langdurig. De beelden blijven bijvoorbeeld online staan en kunnen hierdoor ieder moment weer (ergens anders) opduiken. Ook kan het zijn dat de beelden niet online staan, maar wel in het bezit zijn van derden. Er kan dan worden gedreigd met het online plaatsen van het beeldmateriaal. Deze dreigingen kunnen veel angst veroorzaken. Ook kan de jeugdige een onveilig en machteloos gevoel hebben. Mogelijkheid tot psychisch herstel heeft meer kans van slagen als de veiligheid is geborgd, of als in elk geval met maximale inspanning wordt getracht dit te realiseren. Om het gevoel van veiligheid zo maximaal mogelijk te realiseren, is het van belang dat jeugdige en omstanders zo goed mogelijk worden ingelicht over de (on)mogelijkheden van het (online) verwijderen van het beeldmateriaal.

Verzamelen bewijsmateriaal

Ondanks dat het lastig is om het beeldmateriaal online te verwijderen, zijn er toch enkele acties die de jeugdige en zijn/haar omgeving hierin kunnen ondernemen. Is de jeugdige nog in overweging om aangifte te doen? Dan moet dit echter wel zorgvuldig gebeuren. Zolang de beelden online staan kunnen deze namelijk nog worden gebruikt als bewijsmateriaal. Het kan dus zo zijn dat als de beelden eerder zijn verwijderd dan dat het strafrechtelijk onderzoek is gestart of afgerond, dit van invloed is op het onderzoek (stappenplansexting.nl). Voordat het beeldmateriaal wordt verwijderd, is het daarom van belang het eerst goed als bewijsmateriaal op te slaan.

Verzamel bewijs

Maak meerdere screenshots van de foto of van het filmpje. Zorg ervoor dat de url van de website in beeld is met daarbij de datum en tijd. Maak ook screenshots van gesprekken waaruit blijkt wie het erop heeft gezet. Naast screenshots is het ook goed om een filmpje te maken van de website of van relevante gesprekken.

Kijk voor meer informatie op: Helpwanted.nl of vraaghetdepolitie.nl.

Verwijderen van beeldmateriaal

Helpwanted.nl is onderdeel van Expertisebureau Online Kindermisbruik (EOKM) en is een website over seksueel misbruik van kinderen en jongeren. Helpwanted.nl geeft advies over wat je kunt doen als je te maken hebt (gehad) met online seksueel misbruik. Op de site van Helpwanted.nl kun je lezen wat de jeugdige en anderen kunnen doen om het beeldmateriaal van het internet te verwijderen ([Helpwanted.nl](https://www.helpwanted.nl)).

Het kan zijn dat de beelden via WhatsApp zijn verspreid naar derden. Deze beelden

Laten verwijderen

Neem contact op met de site waar de foto's staan. Op veel websites staat boven- of onderaan een link naar 'abuse', 'contact' of 'help'. Vertel in de melding dat er iemand op die afbeelding te zien is, maar deze persoon geen toestemming heeft gegeven om dit beeldmateriaal op internet te zetten en dat zij deze moeten verwijderen. Vermeld bij de melding waar de foto's precies staan, bijvoorbeeld aan de hand van een link of een screenshot. Is de afgebeelde persoon jonger dan 18 jaar? Laat dit dan ook weten.

Meer info over het melden bij socialmedia-sites zoals Facebook en Instagram vind je op [Helpwanted.nl](https://www.helpwanted.nl).

staan opgeslagen op smartphones en kunnen dus niet vanuit een organisatie worden verwijderd. Deze foto's moeten dus actief worden verwijderd door de persoon waarbij het beeldmateriaal is opgeslagen. Door een dringend verzoek tot verwijderen te doen, kunnen deze personen het beeldmateriaal verwijderen van hun telefoon ([stappenplansexting.nl](https://www.stappenplansexting.nl)).

Onmogelijkheid in het verwijderen van beeldmateriaal

Uit onderzoek is gebleken dat veel slachtoffers van online seksueel grensoverschrijdend gedrag grote behoefte hebben aan het verwijderen van het beeldmateriaal. Echter wijst de praktijk uit dat het erg moeizaam is dit voor elkaar te krijgen. Staat het beeldmateriaal eenmaal online, dan kan het zich razendsnel verspreiden naar derden. Er is geen zicht op naar wie het beeldmateriaal is gestuurd en/of op welke site(s) het beeldmateriaal terecht is gekomen, waardoor het remmen van verspreiding haast onmogelijk is. Het is van belang dat de jongere en zijn/haar omgeving hiervan op de hoogte wordt gesteld.

Rol van politie in het verwijderen van het beeldmateriaal

Vaak wordt verwacht dat de politie in staat is om het beeldmateriaal van het internet te halen. Wees duidelijk naar de jeugdige en zijn/haar omgeving en geef aan dat dit niet het geval is. Ook kan de politie verdere verspreiding niet altijd voorkomen. Informeer de jeugdige en omgeving over de taak van de politie bij online seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Bijlage VI

OSGG en cultuursensitiviteit

Als een jeugdige met een niet-westerse achtergrond zich meldt, is het goed om met de volgende punten rekening te houden:

Eerwraak

Wanneer binnen een gemeenschap maagdelijkheid tot het huwelijk een norm is, kan sexting worden gezien als grensoverschrijdend gedrag. Wordt er in zo'n geval beeldmateriaal van een meisje verspreid, dan kan zij worden aangekeken als dader in plaats van als slachtoffer. Sexting wordt hierdoor gezien als schadelijk voor de eerbaarheid van het meisje en voor de eer van de familie. Als casemanager moet je je hiervan bewust zijn en uitvragen of er sprake is van (een mogelijkheid tot) eerwraak.

Verhoogde kwetsbaarheid voor chantage

Meiden die thuis gesteund worden door hun ouders lopen minder risico chantabel te zijn en hierdoor wordt de kans op herhaling van online seksueel grensoverschrijdend gedrag verkleind. Meiden met een niet-westerse achtergrond krijgen deze ondersteuning van thuis soms niet, en zijn daardoor extra kwetsbaar voor chantage.

Vergiffenis

Als casemanager is het belangrijk om de jeugdige te ondersteunen door meer oog te hebben voor de individuele geloofsbeleving. Vaak hebben de slachtoffers het gevoel dat zij vergiffenis moeten vragen aan God. Als je hier als casemanager geen notie van hebt, is dit een gemis in de verwerking en afsluiting van de negatieve ervaring. Voor sommige slachtoffers kan het geloof een krachtbron zijn, waarin zij Gods genade voelen als buffer tegen de toorn van de gemeenschap.

Bron: Hanan Nhass (2019)

Bijlage VII

Screening van post-traumatische stress

De CRIES-13 is een korte screeningslijst om een posttraumatische stressstoornis (PTSS) bij kinderen en jongeren van 8 tot 18 jaar vroegtijdig te signaleren. Doel van deze screening is het vroegtijdig signaleren van posttraumatische stressklachten bij kinderen en jongeren.

Cries-13 kindversie

Hieronder staan een aantal uitspraken over dingen die je kunt doen als er iets schokkends of heel naars is gebeurd. Kruis het hokje aan dat aangeeft hoe vaak dit voor jou gold in de **afgelopen 7 dagen**. Als de uitspraak helemaal niet voor kwam in die tijd, kruis je het hokje 'helemaal niet' aan.

Naam _____

Datum _____

			Soms	Vaak
1.	Denk je eraan zonder dat je het wil?			
2.	Probeer je het uit je hoofd te zetten?			
3.	Vind je het moeilijk ergens met je aandacht bij te blijven of je te concentreren?			
4.	Komen er plotseling hele sterke gevoelens bij je op?			
5.	Schrik je sneller of voel je je zenuwachtiger dan voor het gebeurde?			
6.	Blijf je uit de buurt van dingen die je eraan herinneren (bijv. plaatsen of situaties)?			
7.	Probeer je er niet over te praten?			
8.	Zie je er plotseling beelden van in je hoofd?			
9.	Doen andere dingen je er steeds aan denken?			
10.	Probeer je er niet aan te denken?			
11.	Ben je snel geïrriteerd?			
12.	Ben je over-voorzichtig of op je hoede ook als er geen duidelijke reden voor is?			
13.	Heb je slaapproblemen?			

Cries-13 ouderversie

Hieronder staan een aantal uitspraken die van toepassing kunnen zijn als uw kind iets schokkends of heel naars overkomen is. Kruis het hokje aan dat aangeeft hoe vaak dit gold de **afgelopen 7 dagen**. Als de uitspraak helemaal niet voor kwam in die tijd, kruist u het hokje 'helemaal niet' aan.

Naam

Datum

				Soms	Vaak	M	V	P
1.	Heeft u de indruk dat uw kind er vaak aan moet denken?							
2.	Probeert uw kind het uit zijn of haar hoofd te zetten?							
3.	Vindt uw kind het moeilijk ergens met de aandacht bij te blijven of zich te concentreren?							
4.	Komen er bij uw kind plotseling hele sterke gevoelens op?							
5.	Schrikt uw kind sneller of is het zenuwachtiger dan voor het gebeurde?							
6.	Blijft uw kind uit de buurt van dingen die herinneren aan de gebeurtenis (bijv. plaatsen of situaties)?							
7.	Probeert uw kind er niet over te praten?							
8.	Ziet uw kind er plotseling beelden van in het hoofd of heeft het akelige dromen?							
9.	Doen andere dingen uw kind er steeds aan denken?							
10.	Probeert uw kind er niet aan te denken?							
11.	Is uw kind snel geïrriteerd of boos?							
12.	Is uw kind over-voorzichtig of op de hoede ook als er geen duidelijke reden voor is?							
13.	Heeft uw kind slaapproblemen?							
Totaal:								

S